

POSTANOWIENIE

4 lipca 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

SSN Ewa Stefańska (przewodniczący)

SSN Agnieszka Góra-Błaszczkowska

SSN Dariusz Pawłyszcz (sprawozdawca)

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 4 lipca 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej A. S. i M. S.

od postanowienia Sądu Okręgowego w Bielsku-Białej z 9 maja 2019 r.,

II Ca 351/19,

wydanego w sprawie z wniosku M. N. i B. P.

z udziałem A. S., M. S. i J. Ż.

o ustanowienie drogi koniecznej,

oddala skargę kasacyjną.

Agnieszka Góra-Błaszczkowska

Ewa Stefańska

Dariusz Pawłyszcz

UZASADNIENIE

Postanowieniem z 4 lutego 2019r., I Ns 77/16, Sąd Rejonowy w Cieszynie ustanowił drogę konieczną dla nieruchomości wnioskodawców na gruntach uczestników i upoważnił wnioskodawców do wykonywania wszystkich prac związanych z urządzeniem i utrzymywaniem szlaku drogowego.

Postanowieniem zaskarżonym skargą kasacyjną Sąd Okręgowy w Bielsku-Białej oddalił apelację dwojga z uczestników (trzeci uczestnik od początku nie sprzeciwiał się wnioskowi).

Sąd drugiej instancji ustalił, że wnioskodawcy prowadzą gospodarstwo rolno-hodowlane, obejmujące m. in. dom mieszkalny i 3 budynki gospodarcze, w tym chlewnię na 150 świń. Ich nieruchomość posiada zjazd z drogi publicznej umożliwiający dojazd do domu i 2 budynków gospodarczych. Dojazd do trzeciego budynku (chlewni) i części gruntów rolnych prowadziłby tuż obok studni i drzwi wejściowych do budynku mieszkalnego, co wymagałoby wzmocnienia obudowy studni, lecz nawet po wzmocnieniu przejazd byłby sprzeczny z przepisami ustalającymi minimalną odległości od studni drogi używanej przez ciężarówki. Studnia stanowi jedyne źródło wody pitnej dla gospodarstwa.

Nieruchomość do 1998 roku posiadała dostęp do drugiego zjazdu, wykorzystywanego do dojazdu do budynków gospodarczych i gruntów rolnych. Zjazd stanowił działkę będącą współwłasnością wnioskodawców i trzeciego uczestnika po 1/2. W latach 80-tych XX w. wnioskodawcy utwardzili drogę wewnętrzną prowadzącą skrajem ich działki do wspólnego z sąsiadem zjazdu.

W 1998 roku wnioskodawcy wydzielili ze swoich gruntów działkę, którą podarowali córce i zięciowi wraz z udziałem 1/2 w działce stanowiącym zjazd do drogi publicznej. Nowopowstała nieruchomość objęła odcinek utwardzonej drogi między zmniejszoną nieruchomością darczyńców i zjazdem. Po dokonaniu darowizny wnioskodawcy nadal korzystali z drogi, w tym z odcinka stanowiącego własność obdarowanych. Z kolei dla obdarowanych była to jedyna droga do wybudowanego przez nich, z pomocą darczyńców, domu i budynków gospodarczych. Obdarowani odgradzili drogę od reszty swoich gruntów płotem i roślinnością.

W 2015 roku zięć zażądał od darczyńców zaprzestania korzystania z drogi obdarowanych, a wobec odmowy za pomocą sterty kamieni zagroził drogę przy bramie oddzielającej nieruchomość teściów od nieruchomości swojej i żony. Jako przyczynę wskazał koleiny robione przez ciężarówki. Gospodarstwo obdarowanych

proceedzi działalność na mniejszą skalę i wymaga mniej kursów, mniejszymi ciężarówkami.

Alternatywnym dostępem do drogi publicznej byłby dostęp przez działkę drugiej córki wnioskodawców i jej męża, także powstałej przez wydzielenie z nieruchomości wnioskodawców. Byłby to odcinek najkrótszy, lecz wymagałby wytyczenia drogi i jej utwardzenia.

Sąd odwoławczy uznał, że ustanowienie służebności drogi koniecznej szlakiem wykorzystywanym w tym celu od ponad 40 lat najlepiej wypełnia dyspozycję art. 145 § 2 k.c.

Małżonkowie, właściciele nieruchomości obciążonej, zaskarżyli w całości postanowienie Sądu Okręgowego zarzucając naruszenia:

1) przepisów postępowania:

a) art. 241 i 381 k.p.c. w zw. z art. 382, 227, 232, 258 i nast. k.p.c., w związku z art. 391 § 1 i 13 § 2 k.p.c., przez nieprzesłuchanie dwóch świadków, zawnioskowanych w obydwu instancjach, na okoliczność naganego, niezgodnego z zasadami współżycia społecznego i stosunków dobrosąsiedzkich, zachowania się wnioskodawców względem uczestników;

b) art. 386 § 4 k.p.c. w zw. z art. 382, 227, 232, 258 i nast. oraz art. 13 § 2 k.p.c. przez nieprzekazanie sprawy do ponownego rozpoznania Sądowi pierwszej instancji mimo nierozpoznania przez ten Sąd istoty sprawy, co było konsekwencją nieprzeprowadzenia dowodów wskazanych wyżej w pkt 1 i nieuwzględnienia naganego postępowania wnioskodawców przy rozstrzyganiu o apelacji uczestników;

c) art. 241 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1, 227, 232, 236, 278 § 1 i nast., 286 i 13 § 2 k.p.c. poprzez pominięcie zawartego w apelacji wniosku o dopuszczenie dowodu z opinii biegłego sądowego z zakresu geodezji na okoliczność, czy jest możliwe zapewnienie dostępu nieruchomości wnioskodawców do drogi publicznej innym szlakiem niż wskazany we wniosku, mimo iż Sąd Rejonowy dopuścił ten dowód, lecz nie wyegzekwował od biegłego odpowiedzi na to pytanie;

d) art. 386 § 4 k.p.c. w zw. z art. 145 § 2 i 3, 381, 382, 227, 232, 236, 278 § 1 i nast., 286 i 13 § 2 k.p.c. przez zaniechanie ustalenia, czy istnieje możliwość ustanowienia dojazdu do nieruchomości wnioskodawców innym szlakiem, a tym samym nieustalenie trasy najmniej uciążliwej dla nieruchomości obciążonej;

e) art. 278 § 1 i nast. k.p.c. w zw. z art. 241, 391 § 1, 227, 232 i 13 § 2 k.p.c. przez uznanie za prawidłową opinii biegłego mimo pominięcia w niej możliwości zapewnienia dostępu nieruchomości władnącej do drogi publicznej innym szlakiem, w szczególności z wykorzystaniem nieruchomości bezpośrednio graniczącej z drogą publiczną i nieruchomością wnioskodawców (tj. nieruchomości drugiej córki wnioskodawców), ponieważ strony podczas oględzin nie wskazały biegłemu możliwych wariantów, podczas gdy ustalenie możliwości wytyczenia innych dróg należy do wiadomości specjalnych;

f) art. 386 § 4 k.p.c. w zw. z art. 510 § 1 i § 2, 626 § 1 k.p.c. oraz w zw. z art. 145 § 1 k.c. w zw. z art. 145 § 2 i 145 § 3 k.c. przez nieprzekazanie sprawy do ponownego rozpoznania przez Sąd pierwszej instancji mimo nierozpoznania przez ten Sąd istoty sprawy, co było konsekwencją zaniechania oceny, dla której z dwóch nieruchomości wydzielonych z nieruchomości wnioskodawców ustanowienie służebności drogi koniecznej będzie mniejszym obciążeniem;

g) art. 510 § 1 i § 2 k.p.c. w zw. z art. 626 § 1, 241, 299 i nast. i 391 § 1 k.p.c. oraz w związku z art. 145 § 2 zd. 2 k.c. przez zaniechanie ustalenia przesłanki ustanowienia służebności drogi koniecznej w postaci „braku porozumienia między zainteresowanymi”, co oznacza brak porozumienia między właścicielami nieruchomości pozbawionej odpowiedniego dostępu do drogi publicznej a właścicielami wszystkich nieruchomości, przez które mogłaby przebiegać droga konieczna, co było konsekwencją oddalenia wniosku uczestników o wezwanie do udziału w sprawie właścicieli nieruchomości, o której mowa wyżej w zarzutach 1e,f, a tym samym pozbawienie Sądu możliwości odebrania od tych właścicieli oświadczenia w przedmiocie zgody na ustalenie służebności przesyłu na ich nieruchomości;

h) art. 386 §1 k.p.c. w zw. z art. 391 § 1 i 132 § 1 zd. 3 k.p.c. przez niedokonanie zwrotu odpowiedzi wnioskodawców na apelację oraz innych pism wnioskodawców, zastępowanych przez radcę prawnego, do których nie został załączony dowód wysłania odpisu przesyłką poleconą, a w szczególności zwrotowi podlegało pismo zawierające uwzględniony wniosek o upoważnienie wnioskodawców do urządzenia i utrzymywania szlaku drogowego;

i) art. 98 § 1 k.p.c. w zw. z art. 132 § 1 zd. 3 i 391 § 1 k.p.c. przez zasądzenie od uczestników kosztów na rzecz wnioskodawców mimo braku takiego żądania, gdyż odpowiedź na apelację zawierającą to żądanie podlegała zwrotowi;

j) art. 227 k.p.c. w zw. z art. 278 § 1 i 391 § 1 k.p.c. przez uznanie, że przesłanka posiadania przez nieruchomość odpowiedniego dostępu do drogi publicznej należy do wiadomości specjalnych, wymagających opinii biegłego, podczas gdy jest to przesłanka prawna, której spełnienie powinno zostać przez sąd ocenione, w tym na podstawie opinii biegłego, który powinien nakreślić możliwe warianty skomunikowania nieruchomości władnącej z drogą publiczną;

k) art. 207 § 6 k.p.c. w zw. z art. 217 § 2, 227, 241, 391 § 1, 381, 382, 626 § 1 i 510 § 2 k.p.c. przez pominięcie wniosków procesowych i dowodowych zawartych w apelacji, zmierzających do ustalenia możliwości obciążenia służebnością drogi koniecznej nieruchomości, o której mowa wyżej w zarzutach 1e,f,g;

2) prawa materialnego:

a) art. 5 k.c. i 145 § 3 k.c. poprzez uznanie za nieistotne nagannych zachowań wnioskodawców, w szczególności celowym niszczeniu nawierzchni drogi wewnętrznej skarżących, odmowę (w wulgarny sposób) partycypowania w części kosztów naprawy nawierzchni, żądaniu od uczestnika dalszej pomocy w działalności rolniczej wnioskodawców mimo doznania przez niego urazu kręgosłupa i paraliżu lewej strony ciała, określania skarżących słowami obelżywymi oraz pogardliwego ich traktowania, naruszania nietykalności cielesnej skarżącego przez wnioskodawcę;

b) art. 5 k.c. przez uznanie, że przepis ten nie może być podstawą obrony przed żądaniem obciążenia nieruchomości służebnością, gdyż art. 5 k.c.

może być podstawą obrony przed prawem już istniejącym, a nie dopiero mającą powstać służebnością, mimo iż art. 145 § 1 k.c. ustanawia prawo do żądania ustanowienia służebności, a tym samym możliwość obrony przed tym żądaniem na podstawie art. 5 k.c.;

c) art. 145 § 1 k.c. w zw. z art. 145 § 3 k.c. i 5 k.c. przez uznanie celowego niszczenia nawierzchni drogi za wykonywanie prawa przejazdu zgodnie z jego przeznaczeniem, a orzeczenie sankcjonujące takie zachowanie narusza art. 145 § 3 k.c.;

d) art. 145 § 3 k.c. przez uznanie, iż ustanowiona postanowieniem Sądu pierwszej instancji służebności drogi koniecznej nie sprzeciwia się interesowi społeczno-gospodarczemu, podczas gdy ustanowiona droga służy zapewnieniu dostępu do drogi publicznej chlewni, w której znajduje się trzoda chlewna będąca własnością drugiej córki i zięcia wnioskodawców, właścicieli nieruchomości mającej dostęp do drogi publicznej i graniczącej z nieruchomością wnioskodawców;

e) art. 145 § 3 k.c. przez pominięcie zagrożenia dla zdrowia i życia ludzkiego na skutek dewastacji nawierzchni drogi wewnętrznej skarżących, dalszej eskalacji konfliktu wnioskodawców ze skarżącymi przy braku konfliktu wnioskodawców w właścicielami nieruchomości, o której mowa wyżej w pkt 1e,f,g,k i 2d;

f) art. 145 § 1 k.c. przez ustanowienie służebności, chociaż przy istnieniu dostępu do drogi publicznej, aczkolwiek nieodpowiedniego, regułą powinno być dostosowanie istniejącego dostępu do prawidłowego użytku zamiast ustanowienia służebności drogi koniecznej na cudzej nieruchomości, co wymaga nakładów zaledwie 20 000-30 000 zł.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarżący przyznają, że obecnie część nieruchomości władnącej w postaci chlewni i części gruntów rolnych nie ma dostępu do drogi publicznej innego niż drogą wewnętrzną skarżących, a następnie zjazdem wspólnym z trzecim uczestnikiem (niesprzeciwiającym się wnioskowi). Obecnie dostęp tą drogą zapewnia postanowienie o udzieleniu zabezpieczenia.

W zarzutach kasacyjnych skarżący wskazują inne możliwości zapewnienia odpowiedniego dostępu do drogi publicznej:

- 1) wykonanie drugiego zjazdu do drogi publicznej z nieruchomości władnącej, tj. bez ustanawiania służebności drogi koniecznej (zarzut 2f);
- 2) obciążenie służebnością nieruchomości drugiej córki wnioskodawców (zarzut 2d).

Na podstawie art. 145 § 1 k.c. przesłanką ustanowienia służebności drogowej jest także brak dostępu do budynków gospodarskich z drogi publicznej, nawet przy dostępie reszty nieruchomości do drogi publicznej. W takim przypadku należy porównać obciążenie drogą nieruchomości sąsiedniej i nieruchomości, w skład której wchodzi budynek bez dostępu do drogi. Właśnie jak najmniejsze obciążenie gruntów, przez które droga ma prowadzić, jest podstawowym kryterium wyboru wariantu przebiegu drogi (art. 145 § 2 k.c.). Najmniejsze obciążenie zachodzi wówczas, gdy ustanowienie służebności niczego nie zmienia w sposobie korzystania z nieruchomości, gdyż ustanowienie służebności jedynie nadaje formę prawną utrwalonemu dotychczasowemu sposobowi korzystania z nieruchomości. Właśnie do tego kryterium odwołał się Sąd Okręgowy podkreślając, że droga objęta służebnością ustanowioną przez Sąd Rejonowy od ponad 40 lat służy do dojazdu do chlewni.

Orzeczenia SN przytoczone w skardze na jej poparcie dotyczą sytuacji, gdy droga konieczna dopiero miała zostać wytyczona. Skarżący zarzucają niedostateczne porównanie uciążliwości wykonania drugiego zjazdu z działki wnioskodawców lub drogi po działce ich drugiej córki z uciążliwością drogi koniecznej na działce skarżących pomijając okoliczność, że ta ostatnia droga już istnieje od ponad 40 lat. Milczącym założeniem skargi kasacyjnej co do porównania uciążliwości jest przyjęcie, że żadna z możliwych dróg nie istnieje i dopiero zostanie wykonana.

Tymczasem tylko wyjątkowe okoliczności pozwalają na oddalenie wniosku o ustanowienie służebności drogowej po drodze już istniejącej i wykorzystywanej od dawna przez właściciela nieruchomości mającej zostać władnącą, za zgodą właściciela nieruchomości mającej zostać obciążoną, np. planowane zmiany

w zagospodarowaniu nieruchomości służebnej (postanowienie Sądu Najwyższego z 8 marca 2002 r., III CKN 564/01). Wykonanie drugiego zjazdu z nieruchomości wnioskodawców wymagałoby nie tylko wykonania nowej drogi wewnętrznej, lecz także - zgodnie ze stanowiskiem zarządcy drogi publicznej – likwidacji już istniejącego zjazdu ze względu na zbyt dużą gęstość zjazdów na tym odcinku drogi. W ten sposób wnioskodawcy utraciliby dojazd do budynku mieszkalnego, co tylko skarżący uważają za niewielką niedogodność ze względu na niewielką odległość domu od zakończenia hipotetycznej nowej drogi. Ustanowienie służebności na nieruchomości drugiej córki wnioskodawców także wymagałoby wykonania nowej drogi, przy tym nie przebiegałaby ona w całości skrajem działki, jak to ma miejsce w przypadku drogi wewnętrznej skarżących.

Zarzuty skargi nie podważyły oceny Sądu drugiej instancji o prawidłowości ustanowienia służebności na istniejącej drodze, ponieważ w ogóle nie odniosły się do podstawowej przyczyny oddalenia apelacji uczestników w postaci braku zmiany sposobu korzystania z nieruchomości służebnej przy objęciu służebnością istniejącej już drogi. Argumenty skarżących przeciwko ustanowieniu drogi koniecznej na ich nieruchomości nie dotyczą przebiegu drogi i jej obiektywnej uciążliwości, lecz sfery emocjonalnej skarżących (konflikt z teściami) oraz niszczenia drogi zbyt ciężkimi ciężarówkami. Sąd odwoławczy zasadnie wskazał, że ten ostatni argument dotyczy utrzymania szlaku w należyтым stanie, co obciąża właścicieli nieruchomości władnącej (art. 289 § 1 k.c.). Dlatego nie są zasadne zarzuty 2d,f.

Zasadny jest zarzut 2b, ponieważ art. 5 k.c. może być podstawą oddalenia wniosku o ustanowienie drogi koniecznej mimo spełnienia przesłanek jej ustanowienia. Jednak mimo błędnej tezy Sądu odwoławczego jego rozstrzygnięcie odpowiada prawu. Jak wyżej wskazano, odstępstwo od zasady ustanawiania służebności drogowej na istniejącej drodze wymaga wyjątkowych okoliczności. Przytoczone w skardze naganne zachowania wnioskodawców takimi okolicznościami nie są i zarzuty 2a,c,e są niezasadne. Sądy obydwu instancji nie ustaliły wszystkich nagannych zachowań przypisywanych wnioskodawcom, lecz nawet ich ewentualne ustalenie w wyniku przesłuchania świadków wskazanych

w uzasadnieniu zarzutu 1a nie miałyby wpływu na wynik sprawy, co na podstawie art. 398³ §1 pkt 2 k.p.c. czyni niezasadnymi zarzuty 1a,b. Należy uwzględnić, że ewentualne naganne zachowania wnioskodawców zostały spowodowane pozbawieniem ich chlewni dostępu do drogi publicznej, wykonywanego od ponad 40 lat.

O rozstrzygnięciu decyduje prawo materialne. Pomijając naruszenia przepisów postępowania prowadzące do jego nieważności, zarzuty proceduralne, w celu wykazania wpływu naruszeń na wynik postępowania (art. 398³ §1 pkt 2 k.p.c.), powinny wskazywać, dlaczego w świetle prawa materialnego rozstrzygnięcie mogło być odmienne. Brak zasadnych argumentów przeciwko ustanowieniu służebności na istniejącej drodze czyni niezasadnymi zarzuty naruszenia przepisów postępowania przytoczone wyżej w pkt 1a-g,j,k.

Z dniem 8 września 2016 r. obowiązek dołączenia do pisma procesowego dowodu wysłania odpisu pełnomocnikowi strony przeciwnej został zastąpiony obowiązkiem złożenia oświadczenia o wysłaniu pisma. Zmiana art. 132 k.p.c. stosuje się do postępowań wszczętych po 8 września 2016 r. (art. 21 ust. 1 ustawy z dnia 10 lipca 2015 r. o zmianie ustawy - *Kodeks cywilny*, ustawy - *Kodeks postępowania cywilnego* oraz niektórych innych ustaw) i nie objęła niniejszej sprawy. Pełnomocnik wnioskodawców składał pisma z oświadczeniem o wysłaniu, lecz bez dowodu wysłania, i na podstawie art. 132 § 1 k.p.c. pisma podlegały zwrotowi, czego Sąd pierwszej instancji nie uczynił. Sąd odwoławczy dostrzegł to uchybienie, podniesione w apelacji, lecz stwierdził, że jedynym pismem zawierającym wniosek procesowy było pismo z 13 sierpnia 2018 r. z wnioskiem o upoważnienie wnioskodawców do przywrócenia szlaku drogowego. Sąd Okręgowy uznał, że sąd ustanawiający służebność gruntową może takie upoważnienie orzec z urzędu, i zaniechanie zwrotu pisma nie miało wpływu na wynik sprawy. Ponadto uczestnicy nie zarzucili, że nie otrzymali pisma.

Zarzucając naruszenie art. 132 § 1 zdanie trzecie k.p.c. skarżący nie zarzucili, aby Sąd pierwszej instancji orzekł ponad żądanie, a Sąd Okręgowy nie uchylając tego upoważnienia naruszył art. 321 § 1 k.p.c. Dlatego zarzut 1h jest niezasadny.

Kolejnym pismem, do którego nie dołączono dowodu wysłania, zawierającym wniosek procesowy, była odpowiedź wnioskodawców na apelację uczestników z żądaniem przyznania kosztów postępowania apelacyjnego. Zasadność zarzutu kasacyjnego skierowanego przeciwko rozstrzygnięciu o kosztach nie może być wyłączną podstawą uchylenia zaskarżonego skargą orzeczenia sądu drugiej instancji i przekazania sprawy do ponownego rozpoznania apelacji. Przy braku innych zasadnych zarzutów kasacyjnych Sąd Najwyższy może jedynie zmienić zaskarżone rozstrzygnięcie o kosztach na podstawie art. 398¹⁶ k.p.c., lecz pod warunkiem zawarcia w skardze kasacyjnej wniosku o wydanie orzeczenia reformatoryjnego, przynajmniej w zakresie kosztów postępowania drugoinstancyjnego. Skarżący wnieśli wyłącznie o uchylenie zaskarżonego postanowienia, co wyklucza uwzględnienie zarzutu 1i.

Biorąc powyższe pod uwagę skarga kasacyjna podlegała oddaleniu na podstawie art. 398¹⁴ k.p.c.

Agnieszka Góra-Błaszczkowska

Ewa Stefańska

Dariusz Pawłyszcz

Na mocy art. 330 § 1 k.p.c.
stwierdzam niemożność podpisania
uzasadnienia postanowienia przez
sędziego SN Ewę Stefańską
z powodu długotrwałej nieobecności
SN Dariusz Pawłyszcz

[SOP]

[ms]